

UO‘T 631.548

**INGICHKA TOLALI PAXTADA SUV VA MINERAL O‘G‘ITLAR
MEYORINING DEFOLIANTLAR BILAN UYG‘UNLIGI****Omonov Hasan Farmonovich**[ORCID.org/ 0000-0002-6074-8374](https://orcid.org/0000-0002-6074-8374)

Qarshi davlat texnika universiteti dotsenti, q/x.f.n

Annotatsiya. Maqolada g‘o‘za o‘simligiga suv va mineral o‘g‘itlar meyorining defoliantlar bilan uyg‘unligi o‘rganib chiqilgan. Amaliyotlar Qashqadaryo viloyat Kasbi tumani Mo‘g‘lon hudidi suvli maydonlarida o‘tkazilgan va Termiz 14 va Termiz 16 ingichka tolali g‘o‘za navlarida defoliantlarning suv hamda mineral oziqlantirishda uyg‘unligi reja a bo‘yicha o‘rganilgan. Bunda, 4- xil variantlardan iborat dala tajribasi mineral o‘g‘itlarning 2-xil me'yor va nisbati hamda 2- sug‘orish rejimi fonida bajarildi.

Аннотация. В статье изучается совместимость воды и минеральных удобрений с дефолиантами для растений хлопчатника. Опыты проводились на переувлажненных участках Моглонского района Касбинского района Кашкадарьинской области и изучалась совместимость дефолиантов с водой и минеральным питанием на тонковолокнистом хлопчатнике сортов Термез 14 и Термез 16 по схеме А. В данном случае был проведен полевой опыт, состоящий из 4 различных вариантов на фоне 2 различных норм и соотношений минеральных удобрений и 2 режимов орошения. Ключевые слова: земледелие, засуха, погода, вода, хлопчатник, корма, сорта, дефолиант, минеральные удобрения.

Abstract. The article studies the compatibility of water and mineral fertilizer rates with defoliant for cotton plants. The experiments were conducted in the waterlogged areas of the Moglon area of the Kasbi district of the Kashkadarya region, and the compatibility of defoliant with water and mineral nutrition in the Termez 14 and Termez 16 fine-fiber cotton varieties was studied according to plan a. In this case, a field experiment consisting

of 4 different options was carried out against the background of 2 different rates and ratios of mineral fertilizers and 2 irrigation regimes.

Kalit soʻzlar: dehqonchilik, qurgʻokchilik, ob-havo, suv, paxta, ozuqa, navlar, defoliant, mineral oʻgʻitlar.

Ключевые слова: сельское хозяйство, засуха, погода, вода, хлопок, корм, сорта, дефолиант, минеральные удобрения.

Key words: agriculture, drought, weather, water, cotton, feed, varieties, defoliant, mineral fertilizers.

Kirish. Keyingi vaqtlarda ob-havoning keskin oʻzgarayotganligi va qurgʻokchilik kuzatilyotganligi koʻrmoqdamiz. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligi va ekologiya muhiti ob-havo va suv zahiralari bilan chambarchas bogʻliqligini koʻrsatmoqda. Oxirgi vaqtlarda mamlakatimizda qishloq xoʻjaligi oʻsimliklarini yetishtirishda suvni tejaydigan innovatsion texnologiyalarni joriy etishga keng ishlar olib borilmoqda. Mazkur ishlar yuzasidan Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 1-martdagi «Qishloq xoʻjaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-144-sonli qarori suv resurslari kamayishini oldini olish hamda dehqonchilik mahsulotlarini koʻpaytirish va sifat hamda samaradorlikni yanada oshirishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi. Prezidentimizning qishloq xoʻjaligini tarmogʻini qoʻllab-quvvatlayotganligi natijasida 2021 yilning oʻzida qoʻshimcha 433 ming gektar maydonda suvni tejaydigan texnologiyalar joriy etildi. Ammo, keng koʻlamli suv taqchilligi hamda suv zahiralarga boʻlgan talab koʻpayib borayotgani qishloq xoʻjaligida suv va yer zahiralardan foydalanish samaradorligini oshirishni taqozata qilmoqda [1].

Oʻ.A.Nabiyevning qayd etishicha qishloq xoʻjaligida yer muxofazasi va resurslar tejallishining asosiy usullaridan biri bu yerga ishlov berishda qishloq xoʻjaligi texnikasidan foydalanishni kamaytirish, maydonni ekin yoki mulcha bilan qoplash, dehqonchilik tizimini diversifikatsiya qilish va begona oʻtlarga qarshi faol kurashishdan iboratdir [2].

Yuqoridagilardan kelib chiqilsa paxtachilikda terim ishlarini mexanizatsiyalash texnik taraqqiyotning asosidir. Paxta yetishtirish uchun barcha mehnat sarflarining yarmidan ko‘prog‘i terimga sarflanadi. Bu esa paxta terimi mashinada terish kompleks mexanizatsiyalashning asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichiga aylantirmoqda. Ushbu muammoni yechishda va mehnat unumdorligini oshirish uchun katta imkonlar bor. G‘o‘za o‘simligini defoliatsiyasida etilen sintezi gormoni yaxshi samara berdi. G‘o‘za o‘simliklarida o‘tkazilgan tajribalarda, tomchilatib (10-3-10-7m) ishlatilishida bu gormonning barglar tomonidan ajralishi 20-40 marta oshishi aniqlandi [3; 5; 6; 7].

Qishloq xo‘jaligida jadal o‘g‘itlash tizimi bor. Demak, qancha ko‘p o‘g‘it ishlatsak, juda ko‘p mahsulot olasan. Ishlatiladigan o‘g‘itlar meyorlari, ularning xillari, turlari o‘ta ko‘payib ketdi [4].

Natijalar va munozara. Shunday qilib, natriy xloratni karbamid bilan birlashtirish natijasida yaratilgan yuqori faol, ammo barqaror va qimmat bo‘lmagan defoliant tomchisi va yangi sikhat preparati asosidagi aralash formulalar samaradorligini o‘rganishga bag‘ishlangan ishimiz o‘z vaqtida va dolzarb bo‘lib, bu defoliantlar va ularning aralashmalarining defoliatsiya faolligi yangi, ertapishar, ingichka tolali g‘o‘za navlarining suv-oziqulanish rejimiga qarab o‘rganilayotganligi sababli yuqori sifatli va samarali yangi dori vositasini olish hisoblanadi. Shu munosabat bilan Qarshi cho‘li Kasbi tumanida Termiz 14 va Termiz 16 ipak tolali g‘o‘za navlarida dropp va sikhatni alohida va turli kombinatsiyalarda ishlab chiqarish jarayonida, ya’ni. umumiy qabul qilingan sug‘orish rejimi va 70-75-65% CHDNS rejimida mineral o‘g‘itlarning yillik normalari N200 P160, K120, va N250 P190 K120 kg/ga sof holda ishlatildi.

Qishloq xo‘jaligi amaliyotida har qanday agrotexnik tadbirning samaradorligi uning hosildorligiga ta’siri bilan baholanadi. G‘o‘zaning defoliatsiyasi ham hosildorlikka ma’lum ta’sir ko‘rsatadi. Paxta maydonining hosildorligi o‘simliklarning tub son qalinligi va ularning har biridagi paxta xom ashyosining hajmidan iborat. Defoliantlar dastlabki ikkita ko‘rsatkichga ta’sir qila olmaydi. Ularning hosildorlikka ta’siri asosan bir boshoqdagi g‘o‘za massasi orqali namoyon bo‘ladi.

1-jadval

Termiz 14 (1987-1988) va Termiz 16 (1989-1990) g‘o‘zaning ingichka tolali navlari hosildorligiga suv-ozuq rejim va defoliatsiyaning ta’siri, sentr/ga.

Defoliant (kg/ga)	Termiz 14 navi		Termiz 16 navi	
	N ₂₀₀ P ₁₆₀ K ₁₂₀	N ₂₅₀ P ₁₉₀ K ₁₂₀	N ₂₀₀ P ₁₆₀ K ₁₂₀	N ₂₅₀ P ₁₉₀ K ₁₂₀
Nazorat	34,8/35,1	32,7/33,7	34,6/36,9	32,9/35,2
Xlorat-xlorid kalsiya (26,0)	33,3/33,9	31,4/32,0	34,1/35,8	32,5/34,6
Dropp (0,2)	34,0/34,7	31,7/32,8	34,4/36,3	32,7/35,1
Sixat (12,0)	33,4/34,1	31,5/32,4	34,2/35,4	33,1/34,8
Sixat (14,0)	33,0/33,8	31,0/31,9	32,9/35,0	32,0/34,3
Sixat (4,0)+ dropp (0,133)	33,7/35,0	31,9/32,9	34,6/36,6	33,0/35,5
Sixat (6,0)+ dropp (0,1)	33,2/34,0	31,3/32,2	33,8/36,4	32,5/35,0
Sixat (8,0)+ dropp (0,066)	33,1/33,9	31,0/32,0	33,7/36,1	32,3/34,5

Bu ta'sir, asosan, g‘o‘za defoliatsiyasining ishlatish muddatiga bog‘liq. Paxta hosilini barvaqt yig‘ib olish, g‘o‘za o‘simliklari ko‘saklari hali to‘liq ochilmaganda , odatda paxta xomashyosi hosilining pasayishiga olib keladi. O‘tkazilgan tajribalarda, biz paxtaning ingichka tolali “Termiz 14” va “Termiz 16” navlarini optimal ishlov berish vaqtida defoliatsiya qilganmiz. Paxtani purkash har yili kamida 50% ko‘saklarning ochilish vaqtiiga to‘g‘ri keldi. G‘o‘za hosildorligiga ishlov berish vaqti bilan bir qatorda defoliant

ta'sirining tabiati, dori vositalarining dozasi, aralashmada qo'llanganda sinergizm va boshqalar ham ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'tkazilgan ishlar natijasida olingan hosil jadvaldagi ma'lumotlarda to'liq ko'rsatilgan. Ipak tolali paxta hosildorligiga nafaqat defoliantlar, balki g'o'za o'simligining suv-oziqlanish rejimi ham katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu samaralarni ajratish uchun nazorat variantlari natijalari alohida matematik tarzda qayta ishlandi. Bu hosildorlik bo'yicha eng samarali varianti aniqlash imkonini beradi. Sihat defolianti o'zining ta'sir qilish xususiyatiga ko'ra ta'siri o'rtacha defoliant bo'lib chiqdi, shuni aytish lozimki, ingichka tolali paxta hosildorligida yetishtirish sharoitiga ko'ra aniq miqdoriy farq bor. Sug'orish rejimi fonida tuproq namligi CHDNS 70-75-65% ni tashkil qiladi. Keyinchalik, hosilni etarli miqdorda suv bilan ta'minlash bilan oziq moddalarining jadal safarbarligi ishlab chiqarish rejimi fonida sezilarli darajada baland bo'ldi. Sug'orish normasi 4282 m³/ga bo'lgan 5-marta sug'orish bilan yillik norma iqtisodiy jihatdan eng foydali bo'ldi. N200 P160, K120 kg/ga, 4-marta sug'orilgan, sug'orish normasi 6132 m³/ga bo'lgan variantimiz, to'rt marta sug'orish bilan ham rejim N250 P190 K120 kg/ga fonga qaraganda samaraliroq bo'lib chiqdi.

Xulosa. Qarshi cho'lining tuproqlarida ingichka tolali paxtaning o'sish va rivojlanish ko'rsatkichlari yuqori sifatli defoliatsiya va hosilni mexanizatsiyalashgan holda yig'ib olish uchun qulay bo'lgan g'o'zaning Termiz 14 va Termiz 16 navlari uchun eng yaxshi N200 P160, K120, sug'orish rejimida sug'orishdan oldingi tuproq namligi 70-75-65% CHDNS suv-oziqlantiruvchi rejim mineral o'g'itlarning yillik normasi hisoblanadi. Bu rejim nafaqat iqtisodiy, balki ekologik ahamiyatga ham ega. N200 P160, K120 mineral o'g'itlarning yillik normasi bilan sug'orishning 1-3-1 sxemasidan foydalangan holda mavsumda 5 marta sug'orishda 4300-4400 m³ / ga sug'orish nafaqat o'simliklarning optimal o'sishi va rivojlanishini, balki o'z vaqtida pishib yetishini va ko'saklarningk ochilishini ta'minlaydi, eng yaxshi tuproq namligi (65-68% CHDNS), defoliantlarning burglar ichiga maksimal kirib borishini yaxshilaydi. Qarshi cho'lining tuproqlarida mashinada yig'im-terim uchun mo'ljallangan joylarda ingichka tolali "Termiz 14" va

“Termiz 16” navlarini qo‘llash samara beradi. Ushbu navlar N200 P160, K120, sug‘orish rejimida sug‘orishdan oldingi tuproq namligi asosida 70-75-65% CHDNS normasi 4300 m³/ga bo‘lganda eng yuqori samaraga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Prezidentining 2022 yil 1-martdagi PQ-144-sonli” Qishloq xo‘jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Qarori.
2. O‘.A.Nabiyev. Iqlim o‘zgarishi, uning ta’sirini tushunish va xavfli oqibatlarini baholash, O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishiga moslashish chora-tadbirlari va qo‘llash choralari, xorijiy tajriba. Toshkent-2018 y.
3. Zubkova N.F. va boshqalar Agrokimyo - 1984. - No 1. - S. 69-73.
4. Omonov H. Global issiq va qurg‘oqchilik holatida janub mintaqalarida qishloq xo‘jaligi yuritishning samarali usullari. // "Ekonomika i sotsium" №6(121) 2024 y.
5. Зиядов Э. О., Орипов Д. М., Вафоева М. Б. Показатели качества сортов и сортообразцов гороха на богаре //Иновационная наука. – 2019. – №. 10. – С. 23-25.
6. EhO Z., Oripov D. M., MB V. Pokazateli kachestva sortov i sortoobraztsov gorokha na bogare [Quality indicators of varieties and cultivars of peas on bogara] //Innovation Science. – 2019. – T. 10. – C. 23-26.
7. Ziyadov E. O., Oripov D. M., Vafoeva M. B. Indicators of the quality of varieties and cultivars of peas on bogar //Innov Sci. – 2019. – T. 10. – C. 23-26.